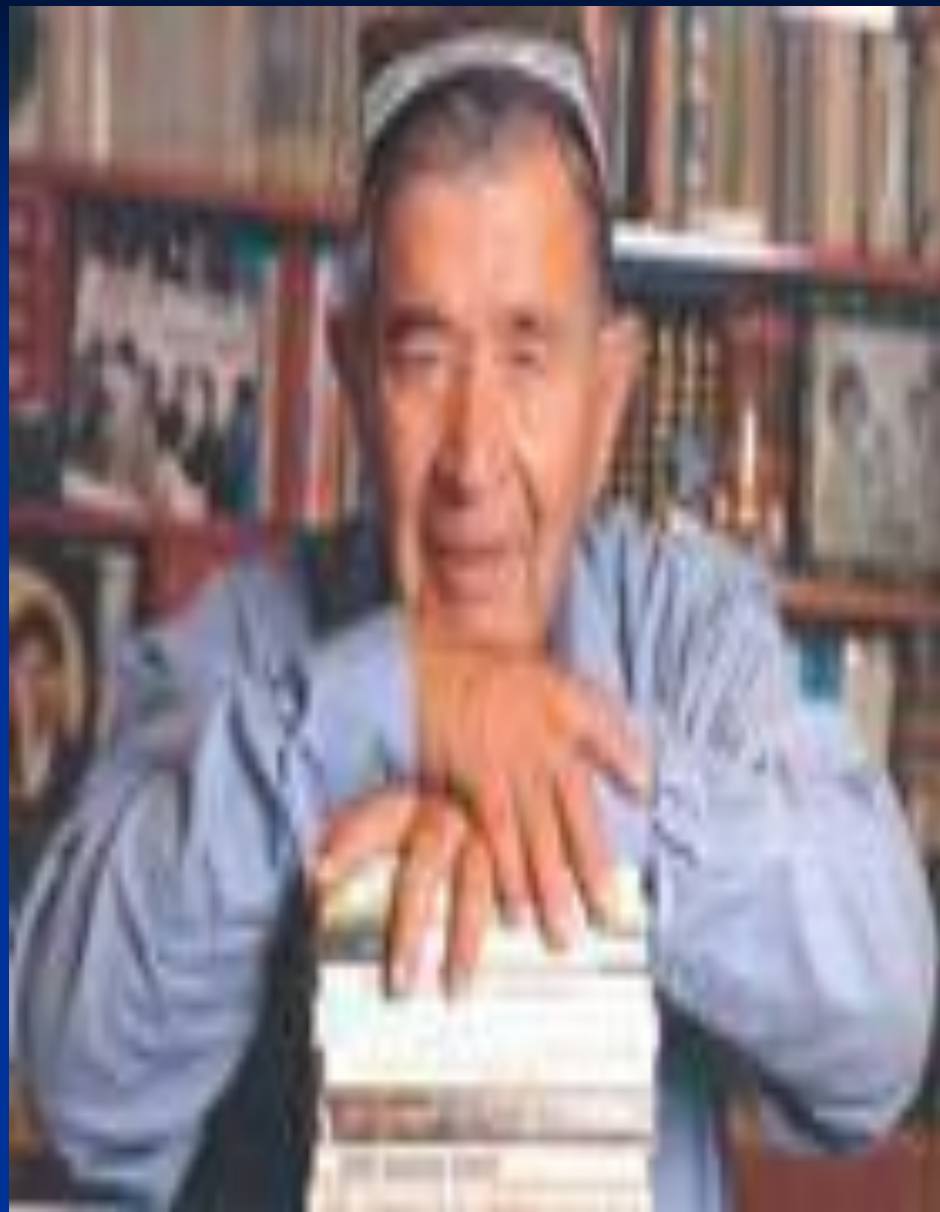

ANDIJON DAVLAT UNIVERSITETI
PEDAGOGIKA FAKULTETI
BTSTI YO'NALISHI 2-BOSQICH
TALABASI

SHERAXMEDOVA BARCHINOYNING
BOLALAR ADABIYOTI VA FOLKLORI
FANIDAN BAJARGAN
TAQDIMOTI

- **XUDOYBERDI**
- **TO'XTABOEV**
-
- (1932 yilda
- tug'ilgan)

- ...Novcha niholcha hamon ajal bilan olishib yotibdi, jang bobokalonlar aytishganidek, beomon, shafqatsiz edi. Birin-ketin yashil bargchalari qoyjirab taslim bo'lishdi, shoxchalaridagi hayot so'ndi. «Tanam tirik hali, — entikib dedi novcha niholcha, — men yashashim kerak, albatta yashayman...» U kimdandir yordam kutgandek jovdirab atrofga qaray boshladi. Meni bu yerga ekib, ketmonini asfaltda daranglatib sudrab ketgan bolalar kelib qolmasmikan, deb yana bir bora ko'cha boshiga ko'z tashladi, yomg'ir tomchilaridan umidvor bo'lib, bulut bo'lmasa ham ko'kka tikilib, uzoq qotib turdi... Keyin to'satdan sersuv adirlarda birga o'sgan ukalarining o'ligiga ko'zi tushib qoldi.. Qiziq, hammalari tik turgancha jon berishibdi... O'tgan yili xuddi shu kecha-kunduzlarda hammalari tirik, yayrab-yashnab barq urib o'sishayotgan edi... Endi bo'lsa... «yo'q, men yashashim kerak...». — Suv! Suv! Suv!
- Qaddi-qomati kelishgan novcha niholcha asta-sekin o'zidan ketib, allaqanday sehrli xayolot nash'asi bilan mast bo'la boshladi, keyin o'sha kun — haddan tashqari qizdirib yuboigan 19 iyun kuni kunduz soat oltalarda jon berdi. Tik turgancha qotib qoldi u...

- Bu atoqli adib Xudoyberdi To'xtaboyevning shox asarlaridan biri — «Nihollar nolasi»dan parcha. Bu asarni bolalar behad sevib o'qiydilar, o'zlariga xulosalar chiqaradilar. Haqiqatan ham nihol — daraxtning xuddi inson kabi joni borligi, ozuqa — suvga ehtiyoji; parvarish qilinmasa yosh kitobxon qalbini achitib, tug'yonga solib halok bo'Ushi asarning asosini tashkil etadi.
- Xudoyberdi To'xtaboyev katta-yu kichik bolalarning sevimli adibi. U hozirgi zamon o'zbek bolalar adabiyotida sarguzasht va fantastika janrlarining rivojlanishiga katta hissa qo'shib kelayotgan talantli adib sifatida kitobxonga ma'lum va mashhurdir.
- Xudoyberdi To'xtaboyev 1932 yilning 17 dekabrda Faig'ona viloyatining O'zbekiston tumaniga qarashli Kattatagob qishlog'ida dehqon oilasida dunyoga keldi. Boshqa bolalar qatori Xudoyberdi ham poda boqdi, yer chopdi, paxta terdi, xullas, qishloqda bo'ladigan hamma mehnatlarda hol-qudrat ishtirok etdi, hayot nimadan iborat ekanligini yoshligidanoq bila boshladi.
- Bo'lajak adib ikkinchi jahon urushi yillarida o'qishni yig'ishtirib, dalada ketmon chopdi, hisobchilik qildi, mashaqqatli mehnat bilan suyagi qotdi. Qo'qon pedagogika bilim yurtini muvaffaqiyatli tamomlagan X. To'xtaboyev ona qishlog'ida muallimlik qilar ekan, unda ilmga cheksiz ishtiyoq uyg'onadi. Shuning uchun ham u o'qituvchilikni tashlab, Toshkent davlat dorilfununiga o'qishga kirdi. Bu yerda Alisher Navoiy, Bobur, G'. G'ulom, Oybek, H. Olimjon, A. Qahhor asarlarini sevib o'qidi, o'rgandi.

- Universitetni tugatib, Bog'dod tumanida o'qituvchilik qildi. Ilmiy bo'lim mudiri, direktorlik lavozimlarida ishlab, yoshlarni ilm-fan nurlaridan bahramand etish ishlarida faoliyat ko'rsatdi. She'riy mashqlari vaqtli matbuot sahifalarida e'lon qilina boshladi. Bu esa bo'lajak adibni markazga — Toshkentga ijodiy ish bilan jiddiy shug'ullanishga chorlar edi. Shunday ham bo'ldi. U 1958 yilda Toshkentga ko'chib keldi. «Toshkent haqiqati» gazetasiga ishga kiidi.
- X. To'xtaboyev bolalikdan to'g'ri so'z, halol, pok va mehnatsevar bo'lib o'sdi. Gazetada ishlar ekan, ba'zi popok odamlarni ko'rib, ularning qilmishlarini hazm qila olmadi. Bunday kishilarning sir-asrorlarini fosh etishga, el-yurt o'rtasida munofiqlarning yaramas tomonlarini ochib tashlashga qaror qildi. Bu borada unga feleton janri qo'l keldi. 1962 yilda respublikamizning otaxon gazetasi — «O'zbekiston ovozi» ga feletonchi bo'lib ishga o'tdi. Bu yerda 300 dan ziyod feleton yozdi.
- «Hadik», «Tilxat», «Ona», «Xarakteristika», «Barvaqt aytilgan azon», «Domlaning uyiga o't ketdi», «Maxsus topshiriq», «Jonginam, shartingni ayt» kabi kattalar uchun qissa va hikoyalar yozgan X. To'xtaboyev bolalar uchun ham hikoyalar yarata boshladi. Uning «Birinchi daraxtim», «Qochoqlar», «Qizg'anchiq», «Dadajon, yozmang», «Kelvordim, dada», «Vali bilan Salim», «Shoshqaloq», «Yaxshi-yaxshi» singari o'nlab hikoyalari yosh kitobxonlarda katta qiziqish uyg'otdi.

- «Kichkina rais» hikoyasining qahramoni kichkintoy o'quvchi bola. Lekin Foziljonning xatti-harakati, intilishi, paxta dalalarini sergaklik bilan kuzatishi, fikr yuritishi raislarga xos.
- Foziljonning ona zamanga, odamlarga nisbatan qiziqishi ta'sirli chizilgan. Kimsasiz, g'irt yetim bola o'z qishlog'i, atrofidagi odamlar bilan sevinib, quvonib yashaydi. O'zini ularning bag'rida erkin his etadi.
- Xudoyberdi To'xtaboevda yozuvchilikka ishtiyoq uyg'otgan, qobiliyatining shakllanishida muhim rol o'ynagan, asarlariga qaytarilinas rang va jilo bergan narsa hayot, vaqtli matbuot, redaksiyalardagi qaynoq ijodiy muhit va qunt, chidam bilan o'qish, o'rganish, o'z ustida ishlash bo'ldi.
- .
- Xudoyberdi To'xtaboyev uzoq yillar feletonchi bo'lib ishlab, kishilarning yurak dardini, hasratini qunt bilan o'rgandi. Bunday shikoyatlarga sabab bo'layotgan shaxslarning xatti-harakatlarini mufassal bilib olishga intildi. Davrdan orqada qolgan, sarqit deb atalgan illatlar botqog'iga botgan, molu dunyoga hirs qo'ygan shaxslar haqida birtalay feletonlar yozdi. «Sariq devni minib», «Sariq devning o'limi» nomli asarlari ana shu faktlarni
- umumlashtirish asosida yuzaga keldi, desak to'g'ri bo'ladi.

- Ma'lumki, hajviy qissalarimiz barmoq bilan sanarli edi. «Kalvak maxsum», «Toshpo'lat tajang», «Tirilgan murda», «Shum bola»dan keyin ancha vaqt bu janrda aytarii asar yaratilmadi. Keyingi yillarda Abdulla Qodiriy va G'afur G'ulomning an'analarini Xudoyberdi To'xtaboyev davom ettirib, bu «bo'shliq»ni to'ldirishga harakat qildi.
- . Shuning uchun ham Xudoyberdi To'xtaboyevning birinchi yumoristik-sarguzasht qissasi, bolalar hayotidan olingan «Sehrli qalpoqcha» tez orada bolalar hurmatiga sazovor bo'ldi va uni jamoatchilik juda yaxshi kutib oldi.
- Yozuvchining yumorga moyilligi, oddiy vaziyatlardan ham kulgi chiqara olish iste'dodi ilgarigi asarlariga nisbatan bu asarida yana ham chuqurroq sezildi. «Sariq devni minib» asarini qiziqarii syujet asosiga quradi, asarning hikoyachisi — bayonchisi qilib undagi barcha voqealarning ishtirokchisi, guvohi bo'lmish Hoshimjonni qo'yadi, tilga olinadigan voqealar uning tilidan hikoya qilinadi. Yozuvchi Hoshimjonning hikoyasi orqali uning hayot yo'li sarguzashtlarini, o'ziga xos xarakter va psixologiyasini atroflicha ochib beradi. Shuningdek, Hoshimjon xarakterida Xo'ja Nasriddinning va xalq ertaklaridagi «tegirmonga tushsa butun chiqadigan» zukko bolalarning fazilatlari yaqqol mujassamlashganligini ko'ramiz.

- Xudoyberdi To'xtaboyev o'z romanida yulg'ichlaiga, qalloblaiga qarshi kurashda butun xalq bir kishiday bo'lib birlashsa, bu ishni butunlay o'z qo'lga olsa, Odil battollarga qiron keladi, ulardan nom-nishon ham qolmaydi, degan fikrni o'rtaiga taslilaydi.
- «Sariq devni minib» qissasi, «Sariq devning o'limi» romanining eng yaxshi fazilatlaridan bin tilining shiradorligi va o'ynoqiligidadir. Muallif bosh qahramon Hoshimjonning tilini alohida e'tibor bilan ishlagan. Bu til nozik qochirimlaiga boyligi va jonliligi, shu bilan birga bolalar tiliga mos holda soddaligi bilan ajralib turadi. Qahramonning xarakteri uning so'zlaridan shundoqqina bilinib turadi.
- «Qasoskorning oltin boshi» romani markazida bosh qahramon — tarixiy shaxs, xalq qasoskori Namoz taqdiri yotadi. «Qasoskorning oltin boshi» tarixiy-biografik roman emas, shuning uchun ham muallif Namozning hayotini batafsil yoritib berishni maqsad qilib olgan emas. Lekin adib o'rni-o'rni bilan uning hayotiga doir ma'lumotlar berib boigan. Bu ma'lumotlar uning xarakterini tushunib olishda kitobxonga yordam beradi.
- .

